

l6 fontos helyet foglal majd el könyvtári téren olyan fellendülés következik majd be, mint amilyenről Szabó Ervin csak álmodni mert.

HIVATKOZÁSOK

1. N.K. KRUPSZKAJA: Csto piszal i govoril Lenin o bibliotekah. Moszkva, 1939: Lenin o bibliotecsnom dele. Moszkva, 1960.
2. Lenin i bibliotecsnoe delo. Moszkva, 1969.
3. LENIN: Könyvekről, könyvtárakról. Budapest, Kossuth. 1971.
4. V.I. SUNKOV: Biblioteki sztranü k [p]jatideszjati] 50. letiju Velikoj Oktjabr'szkoj szocialiszticeszkoj revoljucii. = Biblioteki SzSzsZR. Opüt rabotü. 1966. 32.no. 3-16.p.
5. UNESCO Statistical Yearbook 1974. Paris, 1975. 670.p.; 1975. Paris, 1976. 554.p.
6. V.F. SZAHAROV: A szabadpolc rendszerről. = Könyvtári Figyelö, 5. évf. 1959. 7.no. 1-8.p.
7. Könyvtári centralizáció a Szovjetunióban. OSzK-KMK. Bp. 1976. 76.p.; és ugyanezen címmel 1977. 83.p.
8. F.N. PASČENKO [Pascsenko]: Projektierung und Bau von Hochschulbibliotheken in der UDSSR. = Zentralblatt für Bibliothekswesen. 82.Jg. 1968. 7.no. 25.p.
9. SZABO ERVIN: Emlékirat községi nyilvános könyvtár létesítéséről Budapesten. = Szabó Ervin magyar nyelven megjelent könyvtártudományi, művelődéspolitikai cikkeinek, tanulmányainak és kritikáinak gyűjteménye 1900-1918. Bp. 1959. 208.p.
10. A Tanácsköztársaság könyvtárügye. Bp. 1-4. (1919)

A külföldi irodalom gyarapítása az Ukrán SzSzk akadémiai könyvtáraiban.

A gyarapítás koordinációjának néhány kérdése

N.I. MALOLETOVA

A szerző az Ukrán SzSzk Tudományos Akadémiája Központi Tudományos Könyvtárának főbibliográfusa. Lapunk számára küldött cikkét (Komplektovanie akademiceszkih bibliotek Ukranszkoj SzSzsZR inosztrannoj literaturoj i nektorüe voproszü ego kordinacii) MÁNDY Gábor fordította.

Az Ukrán SzSzk Tudományos Akadémiája (Central'naja naucsnaja biblioteka Akademii Nauk USzsZR; a továbbiakban: a Könyvtár - szerk.) az állomány méreteit tekintve a köztársaság legnagyobb és egyben a Szovjetunió egyik leghatalmasabb könyvtára. A tényleges állomány jelenleg kb. 8 millió könyvtári egységből áll, ebből több mint 1 millió a külföldi kiadvány.

A Könyvtár a köztársaság általános tudományos könyvtáraként, nemzeti könyvgyűjteményként bővíti állományát. Gyarapítását az határozza meg, hogy 1971-ben a könyvtártudomány, a bibliográfia és a könyvismeret területén megkapta a kutatóintézmény státusát. Alap-, szak- és kiegészítő állománya évente több mint 400 ezer ujságszámmal, valamint átlagosan 250 ezer, a tudomány, a technika, a kultúra és a művészet különböző területeit érintő hazai és külföldi kiadvánnyal bővül.

Az ukrán akadémiai könyvtárak külföldi kiadványokkal való gyarapításának alapvető sajátossága abban van, hogy a Könyvtár - megrendelés és nemzetközi könyvcseré útján - beszerzi a szükséges irodalmat, és a hálózathoz tartozó könyvtárak állományát központosított módon gyarapítja. Az egyéb forrásokat illetően mindegyik akadémiai könyvtár önállóan szerzeményez.

Az ukrán akadémia olyan intézményei, amelyek állománya meghaladja az 5 millió publikációt, a központosítás révén évente átlagosan 100 ezer különféle kiadvánnyal gyarapodnak. A központosított állománygyarapítás 1934-től kezdve áll fenn, és már 1940-ben 24 intézet több mint 7000 külföldi kiadványt kapott. Azóta a központosított gyarapításban érintett könyvtárak száma kétszeresére, a nekik küldött irodalom mennyisége pedig több mint 40 éven át felhalmozott tapasztalatok megmutatták, hogy a központosítás tervszerű, operatív, kiegyensúlyozott és minőségi állománygyarapítást tud biztosítani, továbbá lehetőséget nyújt az aktualitás és a tudományos érték figyelembevételére a megrendelésnél, lehetővé teszi, hogy helyesen osszák el a nemzetközi könyvcseré keretében újonnan beérkező irodalmat, segíti a megrendelések teljesítésének ellenőrzését, csökkenti a duplikációt, megkönnyíti az utánrendelést stb.

Az akadémiai könyvtárak állományának külföldi irodalommal történő kiegészítésében nagy figyelmet szentelnek a hatékonyságnak, valamint a gyarapítás távlati fejlesztésének, azaz annak, hogy az állományt a tudósok szükségleteivel állandóan összhangban tartsák. Ennek érdekében tanulmányozzák az akadémiai intézetek távlati kutatási terveit, rendszeresen pontosabbá teszik és kiegészítik állománygyarapítási profiljukat, szoros kapcsolatot tartanak a tudósokkal.

A gyarapítás operativitását és minőségét az akadémia profiljába tartozó új kiadványok szisztematikus felkutatása révén biztosítják. E probléma megoldása érdekében a könyvtárban különleges "bibliográfiai felkutató csoportot" hoztak létre. A csoport szoros kapcsolatot tart az akadémia kiemelkedő tudósaival. A bibliográfiai források, valamint az akadémia profiljába tartozó publikációk feltárása alapján kartotékokat vezetnek az újonnan megjelent, ill. a közeljövőben megjelenő, tervbe vett kiadványokról. Ezeket a kartotékokat az akadémiai intézetek és könyvtárak rendszeresen kiegészítik, és felhasználják a rendelésnél. Speciális tudósbizottságok gondoskodnak arról, hogy a kiadványok beszerzésében a célszerűség érvényesüljön, ajánlásokat adnak a duplikáció csökkentésére stb.

Az aktivitás, rugalmasság, operativitás és a koordináció a külföldi irodalom beszerzési forrásainak hasznosításában: a gyarapítás teljességének elengedhetetlen feltételei. A központi könyvtárban a külföldi irodalom gyarapításának alapvető forrásai: a nemzetközi könyvcseré, megrendelés a Mezsdunarodnaja Kniga nevű össz-szövetségi egyesülés útján, periodikus

kiadványok előfizetése a Szovjetunió ügynökségen keresztül, az ENSZ-től kapott kiadványok (beleértve az ENSZ szakosított intézményeit), továbbá a szocialista országok könyveinek megvásárlása a Druzsba-üzletekben.

A források között különleges hely illeti meg a nemzetközi könyvcserét. A könyvtár a nemzetközi könyvcserre-kapcsolatokat 1923-ban kezdte kialakítani; ekkor küldték külföldre az első ukrán kiadványt. A rá következő évek folyamán ez a munka jelentősen megnövekedett. 1940-ben a könyvtár már 1700 partnerrel tartott fenn kapcsolatokat - Ausztrália, Ázsia, Amerika, Európa 50 országából. Ezekből kb. 14 ezer kiadvány érkezett be, a megrendelések alapján pedig ugyanezen idő alatt 5 ezer. Az 1941-45-ös években a beérkező külföldi irodalom alapvető forrása a megrendelés volt. A folyóiratelőfizetés a skandináv országokon keresztül bonyolított le, a közvetlen könyvcserre szünetelt. A könyvcserét az 1941-től 1955-ig terjedő időszakban a könyvtár érdekében alkalmilag a Külföldi Kulturális Kapcsolatok Össz-szövetségi Társasága, az Állami Lenin Könyvtár, valamint a Szovjetunió Tudományos Akadémiája Könyvtára bonyolította le. Tekintettel arra, hogy a könyvcserre-kapcsolatok többségében zavar állt be és ezek csak fokozatosan rendeződtek, a gyarapítás alapvető forrása a megrendelés volt. 1956 óta a könyvtár közvetlen könyvcserét folytat a külföldi intézményekkel, és helyreállítja nagyszámu háboru előtti kapcsolatait. Így a nemzetközi könyvcserre ismét a gyarapítás alapvető forrásává válik.

Jelenleg a könyvtár 73 ország több mint 1700 tudományos intézményével és könyvtárával folytat könyvcserét. 1970 óta az ebből a forrásból származó kiadványok száma eléri az 50-55 ezer kötetet (ugyanakkor megrendelés útján 13-15 ezer mű érkezik be), és a központositott külföldi beszerzésnek több mint 60 %-át teszi ki.

A nemzetközi könyvcserre nemcsak mennyiségileg növekedett meg, hanem minőségileg is változott - az irodalom nagy százaléka érkezik az akadémiai intézetek igénylése, ill. a tudósok ajánlása alapján.

A nemzetközi könyvcserre szempontjából hasonlóan nagy jelentősége van az USzSzk Tudományos Akadémiája és egyéb ukrán kiadók publikációs tevékenységének. A csere keretében évente kb. 53-55 ezer kiadványt küldenek külföldre, ezen belül több mint 90-féle folyóiratot, 50-féle gyűjteményes kötetet, továbbá 250-300 monográfiát.

Közel husz éve az ukrán akadémia központi könyvtára az ENSZ-kiadványok megőrző könyvtára. Ezekből a kiadványokból évente 10-12 ezer egység érkezik be. A könyvtár optimális körülményeket biztosít ennek az irodalomnak megőrzésére és olvasói felhasználására.

Figyelemre méltó, hogy a nemzetközi könyvcserre tekintetében a különféle nemzetközi szervezetek partnerei az ukrán akadémia központi könyvtárának, s velük már tartós kapcsolatok létesültek. Az így beérkező kiadványok duplumait a központi könyvtár - a tematika figyelembevételével - a megfelelő akadémiai intézetbe irányítja, ahol azokat intenzíven felhasználják.

Az állomány külföldi irodalommal való gyarapítása terén bizonyos nehézségek is jelentkeznek; ezek összefüggnek a publikált információk szüntelen növekedésével; továbbá a nemzetközi könyvpiac áremelkedéseivel. Ilyen körülmények között különös jelentősége van a koordinációnak és ezzel együtt az operativitásnak, a teljességnek és a minőségnek. Az akadémia

könyvállományát nem izoláltan vizsgálják meg, hanem összességében, a könyvtári rendszer állományával összefüggésben.

A gyarapítás központosítása az optimális koordináció kiindulópontja. A koordináció eleven szükségszerűséggé, a könyvtári gyakorlat szükségletté vált, az állomány ésszerű alakítását, fejlesztését eredményezi. Ezt diktálja az eszközök maximálisan gazdaságos felhasználásának igénye, valamint a kiadott sajtótermékek megnövekedett mennyisége és a megőrzésük korlátozott lehetőségei között mutatkozó aránytalanság.

A központi könyvtár jelentékeny tapasztalatokat szerzett a hivatali keretek közötti tevékenység koordinációjában. Ehhez a 70 könyvtárat magában foglaló akadémiai hálózat szervezeti strukturája is hozzájárult.

A központosított gyarapítást az akadémiai intézetekkel együtt, tudósok részvételével kialakított gyarapítási profil alapján végzik. A központosítás kedvező az új külföldi kiadványok megrendelésének szempontjából, lehetővé teszi, hogy csökkentsék az akadémiai könyvtáraknak olyan publikációkra vonatkozó megrendeléseit, amelyek az adott pillanatban minden forrásból beszerezhetőek. Emellett a központi könyvtár állománya elsősorban átfogó és bibliográfiai-tájékoztató jellegű kiadványok, az intézetek állománya pedig a különböző szakterületek irodalma révén gyarapodik.

A gyarapítás koordinációja az irodalom minden fajtáját érinti (az utóbbi években beszerzett tájékoztató kiadványok és utánrendeléssel beszerzett publikációk kivételével), mind a megrendelésre, mind a nemzetközi könyvcserére kiterjed. Figyelembe véve a folyóiratokban közölt információk operativitását, különleges figyelmet fordítanak a folyóiratok beszerzésére irányuló erőfeszítések koordinálására. Emellett tekintetbe veszik, hogy a periodikumok állandóan jelentős változásokon mennek keresztül (előfordul összeolvadás, osztódás, a szomszédos tudományágak összekapcsolódása stb.). Az ukrán akadémiai könyvtárak által kapott folyóiratok egyesített állománya jelenleg több mint 6 ezer címet számlál. Az akadémiai intézmények könyvtárai nagy figyelmet szentelnek a folyóiratok felhasználásának, elzárkóznak a profiljukba nem tartozó, tudományos szempontból kevésbé értékes folyóiratoktól.

A könyvtár 1971-ben nagy munkát végzett az akadémiai könyvtárakba be nem érkező folyóiratok feltárása terén. E célból részletesen tanulmányozták az Ulrich's international periodicals directory c. kézikönyvet. Minden be nem érkező, de az akadémia profilja alapján figyelmet érdemlő tudományos folyóiratról speciális kartotékot vettek fel. Az illetékes tudósbizottságokkal folytatott megfelelő konzultációk után - előfizetéssel és nemzetközi csere útján - haladéktalanul megrendeltek kb. 500-féle folyóiratot, több mint kétezret pedig nyilvántartásba vettek, és lehetőség szerint beszerzik őket. Ennek a munkának az eredményeként az akadémiai könyvtárak által beszerzett folyóiratok mennyisége 1971. óta kb. 1000 új címmel növekedett. Fontos nyeresége a könyvtárnak, hogy 1974 óta megkapja a Science citation index c. kiadványt, amely nagy keresetnek örvend az olvasók körében.

A központi könyvtárnak jelentős tapasztalatai vannak a bibliográfiai-tájékoztató és információs munka területén megvalósított intézményen belüli koordinációban. A külföldi folyóiratok központosított gyarapítása és a vele járó központi katalogizálás elősegítették a folyóiratok összesített be-tűrendes és szakkatalógusának, valamint az akadémiai intézményekbe beér-

kező monográfiák betürendes katalógusának a létrehozását. Ezek a katalógusok az olvasók rendelkezésére állnak, és nagy szerepet játszanak a koordináció folyamatában. 1968 óta a könyvtár az akadémiai intézményeknek évente mintegy 7-8 ezer kartont és nagyszámu reklámanyagot küld szét az új külföldi kiadványokra vonatkozóan, ezeket az intézmények a megrendelések során használják fel.

A Visznik AN USzSzR (Az USzSzK Tudományos Akadémiája Közleményei; ukrán nyelven) c. folyóirat rendszeresen ismerteti a legértékesebb beérkező publikációkat. Ezen kívül a könyvtár minden évben nyomtatott szakkatalógust ad ki Dovidkovo-bibliograficsni zarubizsni knizskovi vidannja u fondah bibliotek AN USzSzR (Külföldi bibliográfiai-tájékoztató könyvek az USzSzK Tudományos Akadémiája könyvtárainak állományában) címmel. Jelenleg rendezik sajtó alá a Külföldi folyóiratok az USzSzK Tudományos Akadémiája könyvtárainak állományában c. retrospektív nyomtatott szakkatalógust.

A könyvtári állomány külföldi irodalommal történő ellátásának intézményen belüli koordinációja a Kievre kiterjedő "külső" koordináció lebonyolítását is megkönnyíti. A koordináció résztvevői között megegyezés született a koordináció mértékéről és mélységéről, és a gyarapítást témakörök, ill. kiadványfajták szerint felosztották.

Már 1974-1975-ben komoly koordinációs tevékenység folyt a szabványanyagok terén, amelyeket mindegyik könyvtár állományából kivontak és átadtak a külön létesített Köztársasági Szabványtárnak. Ukrajnában a bibliográfiai-tájékoztató munka koordinációja nemcsak az akadémiai intézmények rendszerén belül folyik. Az "SZKP" elnevezésű Állami Köztársasági Könyvtár minden évben kiadja a természettudományi folyóiratok katalógusát Zvedenij katalog i nozemnih zszurnalov, oderzsanih bibliotekami Ukraini v god (Az ukrán könyvtárakban meglévő külföldi tudományos folyóiratok összesített katalógusa) címmel. Ez a katalógus Ukrajna 186 könyvtárának folyóiratbeszerzéseiről tájékoztat, beleértve az akadémiai könyvtárakét is.

Az Állami Köztársasági Tudományos-Műszaki Könyvtár minden évben kiadja a Szvodnij ukazatel' inosztrannüh naucsno-technicseszkih zszurnalov, vüpiszannüh bibliotekami USzSzR na ... god (Az USzSzK könyvtárai által az évben előfizetett külföldi tudományos-műszaki folyóiratok egyesített katalógusa) c. kiadványt, amely 414 könyvtár adatait közli.

A koordinációban érdekelt minden kievi könyvtár részt vesz a könyvek és folyóiratok össz-szövetségi egyesített katalógusainak összeállításában.

Ahogy a tapasztalatok megmutatták, a koordinációnak nagy potenciális lehetősége és lényegi jelentősége van az olvasószolgálat, a könyvtárak bibliográfiai-tájékoztató munkája, továbbá a könyvtárközi kölcsönzés megjavítása szempontjából.